

SUG'URTA FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.

Muxammadiyeva Muxayyo

O'zbekiston Respublikasi Bank va moliya akademiyasi magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10141048>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-November 2023 yil
Ma'qullandi: 13-November 2023 yil
Nashr qilindi: 16-November 2023 yil

KEY WORDS

*Sug'urta, sug'urta faoliyati,
sug'urta texnologiyalari,
raqamlashtirish, risklar.*

ABSTRACT

*Ushbu maqolada sug'urta faoliyatini
raqamlashtirishning ta'siri va risklari tahlil qilinadi.*

O'tgan XX asr oxiri -XXI asr boshlarida jahon iqtisodiy rivojlanishining asosiy tendensiyasi sanoat va postindustrial iqtisodiyotdan "raqamli iqtisodiyot" deb ataladigan iqtisodiyotga yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan tarmoqdan foydalanishga asoslangan iqtisodiyotga o'tishdir. Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi respublika iqtisodiyotini jadal raqamlashtirishni nazarda tutadi, bu esa iqtisodiy-moliyaviy munosabatlarning asosiy toifalari, tamoyillari va tizimlarining o'zgarishiga, ushbu munosabatlarning alohida subektlarining roli va ahamiyatining qayta taqsimlanishiga olib keladi. Mazkur strategiyaga muvofiq qurilish, energetika, qishloq va suv xo'jaligi, transport, geologiya, kadastr, sog'liqni saqlash, ta'lim, arxiv sohalarini raqamlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi farmoniga muvofiq, raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirish bo'yicha maqsadli vazifalar belgilandi, xususan:

-raqamli iqtisodiyotni jadal shakllantirish:

-2023 yil yakuniga borib uning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi ikki baravar oshishi kerak;

-dasturiy mahsulotlar ishlab chiqarish va texnologik platformalar yaratish orqali "raqamli tadbirkorlik"ni rivojlantirish;

Sug'urta -bu milliy biznesning jadal rivojlanayotgan sohasi, ammo shuni ta'kidlash kerakki, mustaqil O'zbekiston sug'urta bozori hali ham uni yanada rivojlantirish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muammolarga duch kelmoqda.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi raqamli iqtisodiyotda sug'urtaning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, sug'urta faoliyatini raqamlashtirishning asosiy yo'nalishlarini baholash bo'yicha tadqiqot o'tkazish zarurati bilan bog'liq. Tadqiqot mavzusining dolzarbligi, shuningdek, sug'urta munosabatlari ishtirokchilari uchun raqamlashtirishdan foydalangan holda

yangi samarali yechimlarni izlash va o'zgaruvchan iqtisodiyotda jismoniy va yuridik shaxslar mulkiy manfaatlarini yuqori sifatli himoya qilishni ta'minlash uchun sug'urta bozori ishtirokchilari o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlash zarurati bilan ham asoslanadi.

Adabiyotlar sharhi. O'zbekistonda iqtisodiyotni raqamlashtirish masalasi davlat darajasida ko'tarilgan. Aslida, biz nafaqat iqtisodiyotda, shu jumladan sug'urta bozorida texnologik inqilob ostonasida turibmiz, biz allaqachon uning bevosita ishtirokchilariga aylandik. Umuman raqamlashtirish va xususan Internetning rivojlanishi tufayli respublikamiz aholisining katta qismi istalgan vaqtda va istalgan joyda kerakli ma'lumotlarni olishlari mumkin, bundan tashqari yangi texnologik xizmatlar onlayn ishlash, moliyaviy holatlarini real vaqtda kuzatish imkoniyatini beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Iqtisodiyotimiz barqarorligi, barcha sohalarning sifatli va samarali ishlashi, aholi hayotining qulayligi axborot texnologiyalariga bog'liq. Shu bois bu soha uchun yanada keng imkoniyatlar, zarur infratuzilmani yaratish, mutaxassislarni rag'batlantirish, iqtidorli yoshlarni tarbiyalash zarur" deb takidlagan edilar.

Tadqiqotning amalga oshirishda turli tadqiqot usullari qo'llanildi: mantiqiy tahlil, tarixiy yondashuv, tizimli tahlil, kuzatish, taqqoslash, sintez, guruhlash, shuningdek, ekspert baholash va ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish. Tadqiqotining axborot bazasi quyidagilardan iborat: O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi ma'lumotlari, davriy nashrlarda va Internet tarmog'ida taqdim etilgan milliy va xorijiy sug'urta bozorlari bo'yicha umumiy ma'lumotlar va axborot materiallarini ko'rib chiqish; muallif tomonidan to'plangan va tahlil qilingan statistik ma'lumotlar.

Tahlil va natijalar muhokamasi. Raqamlashtirish iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga, xususan, moliya bozorining sug'urta bozori kabi segmentiga ta'sir ko'rsatmoqda. Sug'urta texnologiyalaridan foydalanish sug'urta kompaniyalariga raqobatdosh ustunlikni beradi, bu ularga kerakli foyda olish va bozorda mustahkam o'rnini saqlab qolish imkonini beradi. Sug'urta biznesida rentabellikni oshirishning samarali texnologiyalari va usullarini izlash doimiy ravishda olib borilmoqda. Bizning fikrimizcha, eng diqqatga sazovor texnologiyalar:

- Sun'iy intellekt;
- Blokcheyn;
- Katta ma'lumotlar;
- narsalarning interneti;
- Bulutli hisoblashlar.

Sun'iy intellekt to'rtta asosiy texnologiyani o'z ichiga oladi: kompyuter orqali ko'rish, mashina o'qitish, tabiiy tilni qayta ishlash va inson va kompyuterning o'zaro ta'siri, u katta ma'lumotlarga va bulutli hisoblash imkoniyatlariga asoslangan. Sun'iy intellektdan foydalanish O'zbekistonda raqamli sug'urta rivojiga xizmat qiladi, chunki u yangi mijozlarni jalb qiladi, aholining keng qatlamlari o'rtasida talabni qondirishga qaratilgan sug'urta xizmatlarini rivojlantiradi, sug'urta andarraytingi sifatini oshiradi. Blockchain texnologiyasidan foydalanishning afzalliklari quyidagilardan iborat:

-innovatsion sug'urta mahsulotlarini yaratish. Sug'urta mahsulotlari infratuzilmasining asosiy mazmuni sug'urta shartnomasi bo'yicha tomonlarning huquq va majburiyatlari to'g'risidagi kelishuv bo'lganligi sababli, blokcheyn texnologiyasidan foydalanish yuqori darajada shaffof, xavfsiz va samarali bo'lgan innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqishga

xizmat qiladi. Shu bilan birga, blokcheyn texnologiyasidan foydalanish sug'urta bozorida professional ishtirokchilar rollarining tubdan o'zgarishiga olib keladi, masalan, sug'urta vositachilarining roli sezilarli o'zgarishlarga uchraydi;

-sug'urtalovchining hisobotini o'zgartirish. Blockchain o'zi ma'lumotlar bazasi. Peer-to-peer aloqa texnologiyasi va shifrlash texnologiyasi asosida ma'lumotlar bazasini tashkil etish yanada ochiq va kuzatilishi mumkin. Blockchain texnologiyasiga asoslanib, har bir ma'lumotlar bloki registr tarkibining autentifikatsiyasi va yaxlitligida ishtirok etishi mumkin. Sug'urta sohasi uchun blokcheynning asosiy afzalliklaridan biri bu smart shartnomalar yoki shartlari avtomatik ravishda bajariladigan hujjatlardir. Bunday shartnomalar tomonlarning majburiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi va shaffoflik tufayli ma'lumotni tekshirish oson. Bundan tashqari, tranzaksiyalar va amalga oshirilgan to'lovlar yozuvlari taqsimlangan reestrda saqlanganligi sababli ularni soxtalashtirish mumkin emas. Smart shartnomalar sug'urtalovchilarga sug'urta shartnomasining barcha bandlari bajarilishini va sug'urta tovonini to'lashini kafolatlashi mumkin.

Raqamli sug'urta -bu raqamli texnologiyalar orqali sug'urta himoyasiga bo'lgan an'anaviy yoki o'ziga xos (raqamlashtirish natijasida hosil bo'lgan) ehtiyojni qondirish usuli. Tarqalgan ma'lumotlar bazalaridan foydalanish va potensial sug'urta yegallari va sug'urta ob'ektlarining aksariyati to'g'risidagi ma'lumotlarning mavjudligi sug'urta sohasidagi texnologik tuzilmaning o'zgarishiga va yangi sug'urta xizmatlarining shakllanishiga olib keladi.

Sug'urta faoliyatini raqamlashtirishning afzalliklari va kamchiliklari.

Afzalliklari sug'urta qildiruvchi uchun:

- qo'shimcha variantlarsiz va opsiyalarsiz sug'urta mahsulotni tanlaydi;
- sug'urta polisini rasmiylashtirish vaqtini o'z xoxishi bo'yicha tanlaydi;
- turli sug'urtalovchilarning narxlari va shartlarini taqqoslash orqali eng yaxshi sug'urta variantini tanlash imkoniyati;
- kontaktsiz to'lov;
- uydan chiqmasdan sug'urta xizmati uchun to'lovni amalga oshirish mumkin;
- uchinchi tomon xizmatlaridan foydalanishdan keshbek tufayli sug'urta narxini pasaytirish imkoniyati.

Kamchiliklari sug'urta qildiruvchi uchun:

- sug'urta mahsulotining shartlarini mustaqil ravishda tushunish uchun ko'p e'tibor va vaqt sarflanishi;
- sug'urta xizmatlarining (sug'urta mahsulot-larining) barcha turlari internetda mavjud emas;
- to'lov faqat naqd pulsiz shaklida amalga oshiriladi;
- maxfiy ma'lumotlarning tarqalishi va sug'urta firibgarligi ehtimoli.

Afzaliklari sug'urtalovchi uchun:

- o'zgaruvchan xarajatlarni tejash;
- to'g'ridan-to'g'ri onlayn savdo mijozlari eng yuqori sifatli va sodiq auditoriyadir;
- jismoniy shaxslar bilan ishlashda naqd puldan qochish;
- oddiy sug'urta mahsulotlarini ko'proq sotib olish-ofislarni kamroq ishlatish.

Kamchiliklari sug'urtalovchi uchun:

- sug'urta firibgarligi va qalbakilashtirish qaltisliklari;
- sug'urta qildiruvchini (sug'urtalangan shaxslarni) individuallashtirish masalalari tufayli suddagi nizolarning xatarlari;
- mijozlarni jalb qilish uchun yuqori marketing xarajatlari;
- sotish bo'yicha potentsialni kamligi.

Xulosa

Sug'urta bozorini raqamlashtirish sug'urta risklarning mavjudligi va sug'urta fondini shakllantirish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar sifatida sug'urtaning iqtisodiy mohiyatini o'zgartirmaydi. Raqamli iqtisodiyotda sug'urtaning o'ziga xos xususiyati quyidagilar bilan belgilanadi:

—raqamli iqtisodiyotga xos bo'lgan va sug'urta qoplamasiga bo'lgan ehtiyojni shakllantiruvchi o'ziga xos risklar;

—raqamli iqtisodiyot asosini tashkil etuvchi aniq raqamli texnologiyalar va ularning sug'urta bozorida qo'llanilishi.

1-rasmda raqamlashtirilgan sug'urta bozori risklarining sxematik ta'rifi keltirilgan.

3-rasm. Raqamlashtirilgan sug'urta bozorining risklari¹.

Birinchidan, raqamli sug'urta tashkilotlar va fuqarolarning sug'urta manfaatlarining mavjudligi va ularni raqamli texnologiyalar orqali qondirish natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlarning bir qismini anglatishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, raqamli sug'urta raqamli texnologiyalar asosida sug'urta himoyasini amalga oshirish usulidir.

Ikkinchidan, rivojlanayotgan raqamli iqtisodiyot sharoitida raqamli texnologiyalarning faol rivojlanishi yangi risklarning paydo bo'lishiga olib keladi, shu jumladan 1990-yillardan beri ma'lum bo'lgan kiber risklarning yangi talqini,

¹ Muallif tomonidan tuzilgan

shuningdek ilmiy tadqiqotlar jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan boshqa risklar. Raqamli sug'urtaning an'anaviy risklariga quyidagilarni kiritish mumkin:

-elektron qurilmalarni sug'urtalashda (elektro tarmoqlaridagi avariya va boshqalar) mahsus risklar;

-elektron tijoratning risklari;

-kiberrisklar.

Raqamli iqtisodiyotning o'ziga xos risklarni orasida quyidagilarni ajratish mumkin:

-suniy intellektdan foydalanish risklari;

-Internet narsalarni sug'urtalashda risklar;

-raqamli texnologiyalarning aniqlanmagan yoki xoli aniqlanmagan boshqa risklari.

Raqamli iqtisodiyotda, an'anaviy risklar deb tasniflanganiga qaramay, kiber-risklarni sug'urtalash dasturlari ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda, chunki yangi raqamli texnologiyalarni joriy etishda kiber hujumlar va kiber-risklarni amalga oshirish uchun imkoniyatlar sezilarli darajada oshadi. Ilmiy adabiyotlarda kiber risklarning umumiy qabul qilingan ta'rifi yo'q. Turli nuqtai nazarlarni umumlashtirib, shuni ta'kidlash kerakki, kiber risklar raqamli texnologiyalardan foydalangan holda jinoiy harakatlar natijasida tashkilot yoki shaxsga etkazilgan zarar orqali aniqlanadi.

Internet-narsalarni sug'urtalashdagi risklar turli xil narsalarni boshqarish qobiliyati, shuningdek Internet-narsalarda mavjud bo'lgan sun'iy intellekt bilan bog'liq. Internet-narsalarning kam tarqalganligi sababli, ulardan foydalanish bilan bog'liq risklar sezilarli darajada yo'q. Shu bilan birga, Internet-narsalari sabab bo'lishi mumkin bo'lgan yuqori darajadagi zararlarni sodir bo'lishini ta'kidlash kerak:

●raqamli va an'anaviy risklarni bir vaqtning o'zida amalga oshirilishi;

●kiber hujumlarga yuqori darajada chalinishi;

●Internet-narsalarni sun'iy aqli xavfli qarorlarni qabul qilishi.

Raqamli iqtisodiyotning o'ziga xos risklarini sug'urtalash nuqtai nazaridan raqamli sug'urtaning rivojlanishi quyidagilar bilan belgilanadi:

-milliy iqtisodiyotiga sug'urta faoliyatini raqamlashtirishni joriy etish darajasi;

- sug'urta faoliyatini raqamlashtirishni rivojlanishi va murakkabligi, birinchi navbatda, sun'iy intellekt va narsalar interneti, shu jumladan sanoatdagi narsalar interneti;

-kiberrisklarni va raqamli iqtisodiyotning boshqa risklarini sug'urta qilish bo'yicha milliy qonunchiligining tayyorligi;

-birinchi navbatda syurvey va adjusting infratuzilmasini rivojlantirish;

-raqamli risklarni amalga oshirishdan himoya qilish tizimlari darajasi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi PQ-4699-son qarori <https://lex.uz/uz/docs/4800661>
2. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan Sh.M. Mirziyoeva Oliy Majlisu ot 24.01.2020 g. <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>.
3. Ivanova, Ye. A. Sifrovie texnologii v straxovoy deyatel'nosti / Ye. A. Iva-nova // Upravlenie sosial'no-ekonomicheskim razvitiem: innovatsionniy i strategicheskiy podxod: sbornik nauchnix trudov po materialam Nasio-nal'noy nauchno-prakticheskoy konferentsii,

Gatchina, 27 dekabr 2019 yil. Gatchina: Gosudarstvenniy institut ekonomiki, finansov, prava i tekhnologii, 2020. S. 57-60.

4. Dashinimaeva, A. B. Vliyaniye informatsionnykh tekhnologiy na razvitiye rynka straxovix uslug / A. B. Dashinimaeva // Issledovanie innovatsionno-go potentsiala obshchestva i formirovaniye napravleniy yego strategicheskogo razvitiya : sbornik nauchnykh statey 5-y Mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii v 2-x tomax, Kursk, 29–30 dekabr 2015 goda / Otvetstvenniy redaktor: Goroxov A.A.. –Kursk: Zakritoe aktsionernoe obshchestvo "Universitetskaya kniga", 2015. S. 153-156.

5. Maglinova T.G. Sifrovie tekhnologii i sovremenniy mejdunarodniy rynok straxovaniya / T.G. Maglinova, O.M. Shupilo // Finansoviy biznes. -2021. -No8 (218). -S. 50-53.

6. Blokcheyn v straxovanii: zarubejniy opit i vozmojnosti dlya Rossii. https://www.fintechru.org/upload/iblock/3be/Blokchei_n_v_strahovanii_09102020.pdf

